



TEMATIZACE PIVA
NEJEN VE
STAROČESKÝCH
HERBÁŘÍCH

prof. PhDr. Michaela
Hashemi, CSc.
ÚČLK FF MU

OSNOVA

1. ÚVOD: PŘEDNÁŠEJÍCÍ A MOTIVACE: PŮVODNÍ HYPOTÉZA
(*TEMATIZACE VÍNA A PIVA, FREKVENCE; TYP LITERATURY*)
2. KRÁTKÁ REFLEXE VE VZTAHU K JAZYKOVĚDĚ I HISTORII
2. ANOTACE DNEŠNÍ PŘEDNÁŠKY
3. TZV. PIJANSKÁ LYRIKA
4. HERBÁŘE A KNIHY LÉKAŘSKÉ

AD 2: PIVO DLE ETYMOL. SLOVNÍKU JE SLOVO STS. PŮVODU
(OZNAČOVALO NÁPOJ OBYČEJNÝ A ROZŠÍŘENÝ, RESP.
NEJROZŠÍŘENĚJŠÍ); BŘEVNOVSKÝ KLÁŠTER (993);
STRAHOVSKÝ PŘELOM 13. A 14. STOL.

HTTPS:

[//WWW.KATYD.CZ/DOMACI/SLADEK-ROKU-VARI-PIVO-VE-
STRAHOVSKEM-KLASTERE.HTML](https://www.katyd.cz/domaci/sladek-roku-vari-pivo-ve-strahovskem-klasterem.html)

***SLÁDEK ROKU 2006 (VYHODNOCEN SDRUŽENÍM PŘÁTEL PIVA):
MARTIN MATUŠKA: O TMAVÉM A POLOTMAVÉM LEŽÁKU NORBERT:
„ŽÁDNÉ FILTROVÁNÍ, PASTERIZACE, ANI KONZERVACE. JE TO ČISTÝ PŘÍRODNÍ
PRODUKT, OPRAVDOVÝ TEKUTÝ CHLĚB.“***

/PIVOVAR MATUŠKA, NYNÍ PŘEVZAL SYN ADAM, BYL PŘED DVANÁCTI LETY
JEDNÍM Z PRVNÍCH, KTERÝ V ČESKU NASTARTOVAL MINIPIVOVARNICKÝ BOOM./

[HTTPS://CC.CZ/CHCI-ABY-SE-DO-CESKA-JEZDILI-INSPIROVAT-SLADCI-Z-CELEHO-
SVETA-RIKA-SEF-PIVOVARU-MATUSKA/](https://cc.cz/chci-abychy-se-do-ceska-jezdili-inspirovat-sladci-z-celeho-sveta-rika-sef-pivovaru-matuska/)

Anotace:

V přednášce se vychází z teze, že tematizace piva ve starší literatuře vykazuje pravděpodobně nižší frekvenci než tematizace vína (v návaznosti na anakreontskou lyriku a tzv. věčné návraty k ní). Proto byl původní název přednášky soustředěn na výskyt a podobu uchopení tématu ve staročeských herbářích a lékařských knihách, kde lze s jejím zastoupením jistě počítat. Úvodní teze je ale nakonec potvrzena na materiálu staršího písemnictví, a to nejen lyrické tvorby (převážně dochované v rukopisných sbornících), které ale současně přináší výraznější i zajímavější rozmanitost tematizace piva, než by se dalo předpokládat. Právě uvedené bude pojednáno formou prezentace i komentovaného čtení ukázek. Přitom nebude pominuta ani tvorba herbářů a tzv. staročeských knih lékařských.

Literatura:

Černá, Alena, M.: Staročeské knihy lékařské. Brno: Host, 2006.
Mathioli, Pietro Andrea: Herbář, jinak Bylinář. (Dobový překlad.) Praha: 1562.
Minárik, Josef: Starodávne piesne rádu pijanského. Bratislava: Tatran, 1990.
Stehlíková, Dana: Od andělíky po zimostráz. Latinský herbář Křišťána z Prachatic a počátky staročeských herbářů. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2017.



Úmorná práce na vinohrade, 17. stor.



Josef Minárik (1922-2008), badatel o starší literatuře. Autor syntetizujících publikací (Dejiny slovenskéj literatúry, 1958; Stredoveká literatúra, 1977; Baroková literatúra, 1982) a vydavateľ celé řady edíc, zpravidla se světským zaměřením.

Antologie je výběrem z rukopisných sborníků, a to od polov. 14. století až po polov. 19. století. Přináší se v ní ilustrace teze, že „pijanská lyrika“ patří vedle lyriky milostné k nejpopulárnějším básnickým žánrům.

Antológia anonymnej latinskej pijanskej lyriky

Starodávne
piesne
rádu
pijanskeho

Tatran

Ukázky: In: (antologie) *Starodávne piesne rádu pijanského* (Bratislava: Tatran 1990, s. 7-10)

Stanovy znamenitého a slávneho rádu pijanského, s. 7 a s. 12 (Mikukášsky sborník, 1761-1781).
/Tranovského knižnica v Lipt. Mikuláši, sign. XV., XXII. B. 21/

/Cit. s. 7 + ústně s. 9/

+ tematické paralely v ediciích satir z počátku 16. století dále, poprvé ***Frantové a grobiáni***, 1959, dále tedy (ve výběru) jako ***Frantova práva*** (1977; ed. Jar. Kolár, 1929-2013)

Stanovy znamenitého a slávneho rádu pijanského

My, tovarištvo prelátov, barónov, magnátov a šľachticov rádu pijanského podľa obsahu tejto listiny vyznávame a potvrdzujeme, oznamujúc všetkým, ktorým je to osožné, že sme sa spoločne a všeobecne zhromaždili roku, dňa a na mieste, ako je uvedené v tejto listine, aby sme urobili isté rozvážne ustanovenia, týkajúce sa osobitne služby jeho veličenstva, pána Bakcha, nášho najzhovievavejšieho pána boha, a nášho verejného stavu a dobra. A tam vedení jednomyseľným želaním a dobrovoľnou i ochotnou vôľou sme na večné trvanie tohto nášho rádu pijanského, prekvitajúceho na celom svete, spísali, ustanovili a vyhlásili uznesenia, ako nasledujú zaradom:

1. Každý, kto che vstúpiť do rehole pijanskej, má byť najprv dobre oboznámený s menom, pôvodom a cieľom tohto slávneho rádu. Táto rehoľa pijanská nemá teda meno, či nenazýva sa preto, že by učila piť, ale preto, lebo združuje svojich, ktorí sú v tom diele dokonali alebo aspoň dajako zbehlí. Ale pôvod odvozuje od veku a čias Jánusa, toho s dvoma tvármi, alebo Bakcha, nášho boha, čo je to isté, ktorý sa díva na svet spredu i zozadu, a preto je ten pôvod veľmi starobylý. Jeho koncom je však potešenie, striednosť a vyrovnanosť v chudobe.

2. Uchádzač, ktorý túži byť prijatý, nech vie predovšetkým dobre rozlišovať tieto dve veci: Čo je piť a čo slopať? Nech aj vie, že nevstupuje do nejakého mierneho rádu, ale do prísneho a tvrdého, v ktorom bude musieť mnoho nosiť (alebo, ako prastaré knihy hovoria: popiť). Ak sa teda niekoho spýtajú, z akého je rádu, má odpovedať, že je z prísnejšieho rádu menšej rehole.

ANALOGIE ANONYMNÍCH TEXTŮ SLOVENSKÉHO PROSTŘEDÍ S EDICÍ FRANTOVÉ A GROBIÁNI (JAR. KOLÁR, 1959)

Parodické dílo *Frantova práva* (ed. 1977), které je pokládáno za první projev české renesanční prózy, vzniklo na konci druhého desetiletí 16. století v Plzni v okruhu nekonformních mladých intelektuálů vedených plzeňským lékařem Janem Frantou, kterému se také někdy připisuje jeho autorství. Kniha byla vydána česky nakladatelem Janem Mantuanem – Fenclem v roce 1518 v Norimberku. Kniha podává ve formě regulí pijanského bratrstva satirický obraz dobové společnosti, je napsána jako parodie cechovních předpisů doplněných třinácti rozmarnými příběhy, ve kterých je ironicky doporučováno vše, co odporuje dobovému pojetí dobrých mravů. Spis psaný zábavnou formou parodující kázání zesměšňuje některé tehdejší společenské jevy (např. sociální a medicínské nešvary). Autor se ztotožňuje s lidovým ideálem pozemských životních hodnot, kritizuje chamtivost a domýšlivost privilegovaných a staví se proti všem tehdy uznávaným hodnotám včetně církve. Některé z příběhů se odehrávají v Plzni a v jejím bližším či vzdálenějším okolí.

s. 25

Nejprv obdarujem vás, abyste v jídle a pití žádné míry nedrželi, a to proto, že ten žádný dlúho nestúne a také lehce umře.

s. 26

Item každý z cechu našeho radši propí všecko, než by sobě co přikúpil do domu ...

s. 27

+ síla alkoholu: v tzv. první dochované pohádce: o kováři Paškovi:

...

Tematicky shodné pasáže s anonymními texty ve slovenských sbornících: **mizogynské téma**; převzal Jiří Volný s názvem básně *O třech ženách schytralých* (zápis pol. 18. stol.), upravil Jan Werich ve Fimfáru pod názvem *Tři sestry a jeden prsten*; 1968; s. 43-49.

...

Tzv. Mathioliho *Herbář*

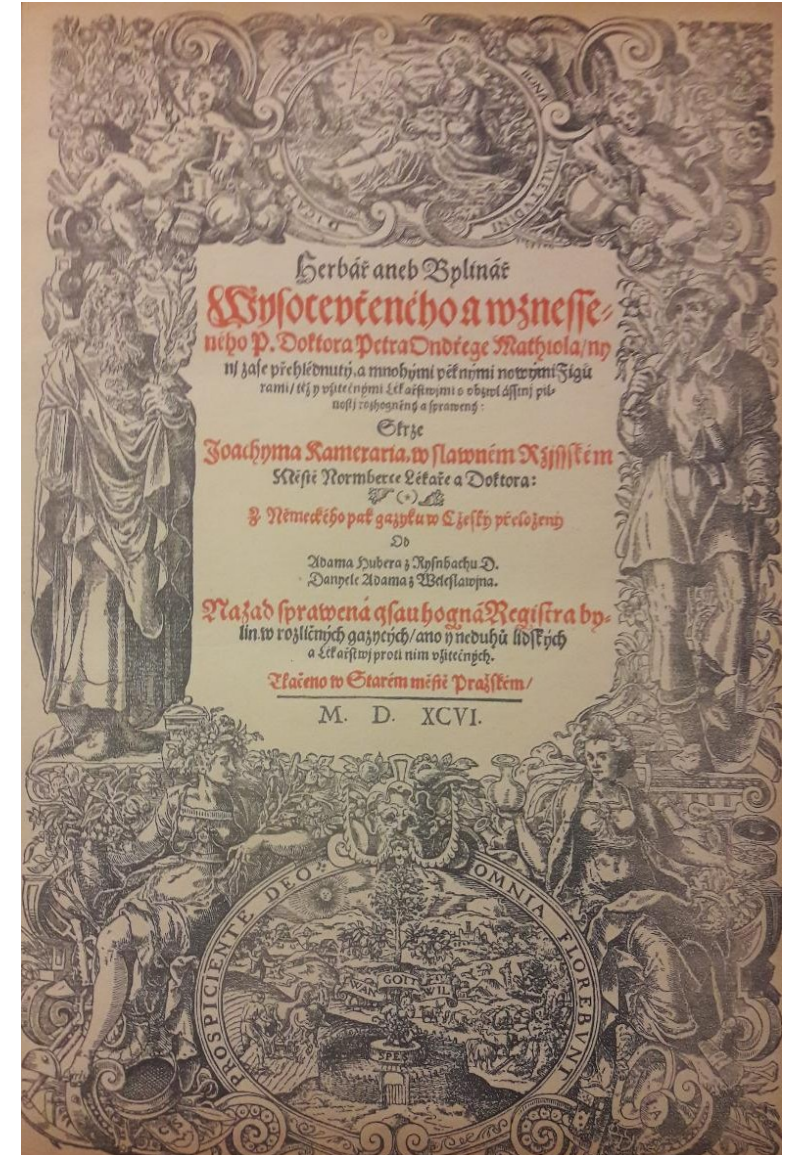
Pietro Andrea Mathioli (1501-1577) působil na královském hradě v Praze v letech 1554 – 1568 jako osobní lékař císaře Maxmiliána II. Jeho nejuznávanějším dílem je „Herbář neboli Bylinář“, který vyšel v Praze v tiskárně Jiřího Melantricha z Aventýna v překladu Tadeáše Hájka z Hájku (1525-1600) roku 1562.

Roku 1563 pak v téže tiskárně vychází německý překlad tohoto díla, které vyšlo poprvé roku 1544 italsky a o deset let později, roku 1554 v Benátkách také latinsky.

+ *datace přílohy: 1596 /pozdější české vydání tištěné v Norimberku/*
+ *ukázky: Literatura I.*

+ *vydání: Odeon, 1982. Ed. Vlasta Petráčková*

+ *sešitové vydání z 90. let 20. století:* Mathioliho herbář: poznání o bylinách staletími ověřená. Seš. č. 7. Pistacie. Fík čistí ledviny. **Pšenice mírní kašel.** Mandle krotí střevní koliku. Vlašský ořech proti otokům. (1992)



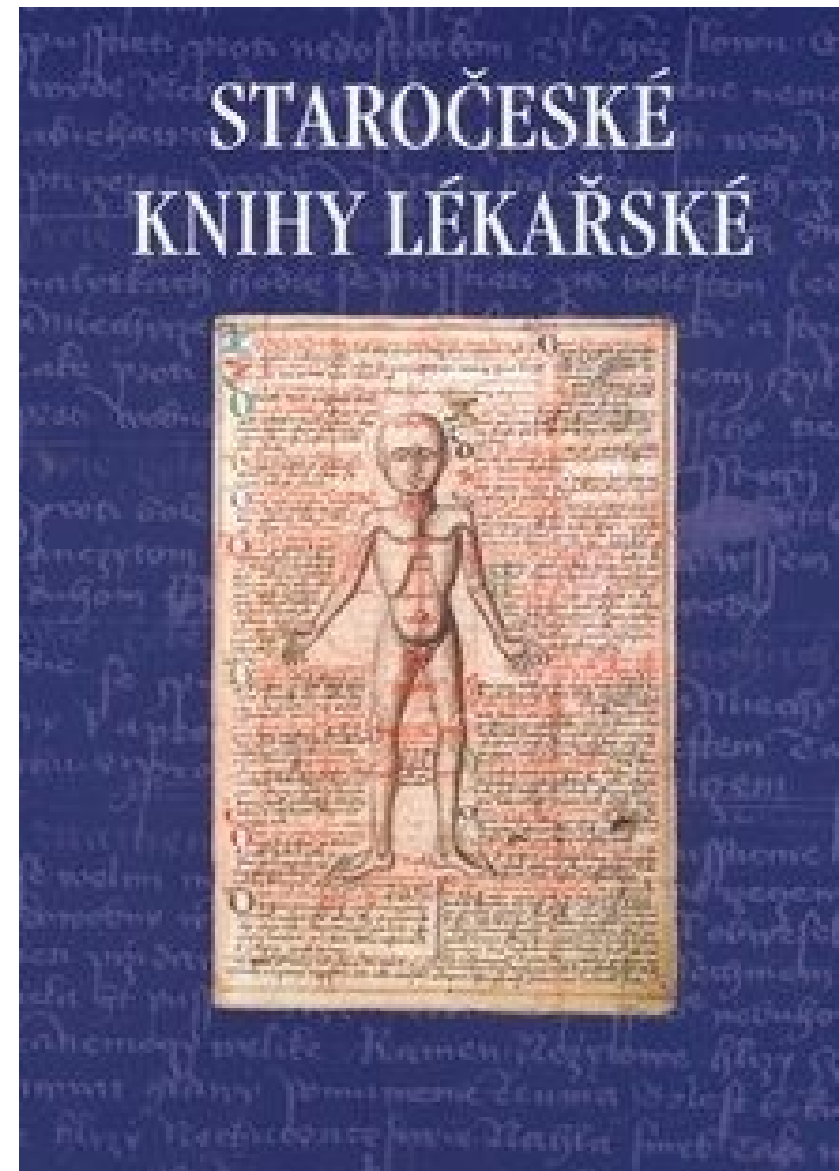
PhDr. Alena M. Černá, Ph.D., je lingvistka pracující v Akademii věd ČR se zaměřením na paleobohemistiku.

Publikační činnost:

- Staročeský slovník. - Sešit 24. - Praha, 2000. - Členka autorského kolektivu.
- Staré letopisy české (Texty nejstarší vrstvy) / A. Černá, P. Čornej, M. Klosová. - Praha : Filosofia, 2003.
- Hvězdářství krále Jana / usp. A. Černá, A. a P. Hadravovi, M. Stluka. - Praha : Ústav pro jazyk český AV ČR, Výzkumné centrum pro dějiny vědy AV ČR a UK, Astronomický ústav AV ČR, 2004. - (edice)
- Staročeský slovník. - Sešit 25. - Praha, 2004. - Členka autorského kolektivu.
- Fragment středověkého lékařského spisu z doby kolem roku 1400. - In: Listy filologické. - Roč. 127 (2004), s. 93-101.
- Středověký písař - opisovač, tvůrce, mystifikátor? (Jazykový rozbor lékařského pojednání O ženských tajemstvích). - In: Naše řeč. - Roč. 87 (2004), s. 1-13.
- Herbář z kodexu vodňanského a jeho ortografické zvláštnosti. - In: Naše řeč. - Roč. 88 (2005), s. 71-82.
- Slovník Jana Františka Josefa Ryvoly (Rivoly) z roku 1705. - In: Listy filologické. - Roč. 128 (2005), s. 97-113. (zdroj životopisu: <http://www.slaviste.cz/index.php?page=detail&id=542-cerna-alena-m-phdr-phd>)

Publikace *Staročeské knihy lékařské* (Brno: Host 2006, 472 stran) shrnuje tematiku obsaženou především v rukopise z 15. století

+ dále následují ukázky ve vztahu k tematice piva:



UKÁZKA VE VZTAHU K TEMATICE PIVA

- diagnóza: nechutenství, kašel (nemoci hrdla), problémy se zažíváním (střeva), ale i popáleniny
- - v knize celkem 22 textových míst
- (36;101; 139;159;161,162, 165, 168; 179-182; 184; 217; 227; 255; 262; 271;282; 298; 307, 309)
- Summa sumamrum: pivo (s častým atributem staré) ať už teplé nebo studené, světlé nebo tmavé se zpravidla přidávalo do různých směsí (kaše: varmuže, varmužka) s bylinami (podobně jako víno). Doporučováno bylo zpravidla jeho vaření a co do objemu jeho jedna pinta (2 litry); de facto i antioxidant a antibiotikum.

s. 162:

Proti dušnosti.

Ten vezmi šalvěji, yzop /keř z čeledi hluchavkovitých/, jednoho jako druhého netřeného, a bedrníka kořen nebo dva a bobkuov dvanácte ... a zvař /svaž/ to všecko v **starém pivě** ...

+ *kuriózní: obklady z piva a nápoje, např. i na vyléčení přeraženého nosu*

s. 255:

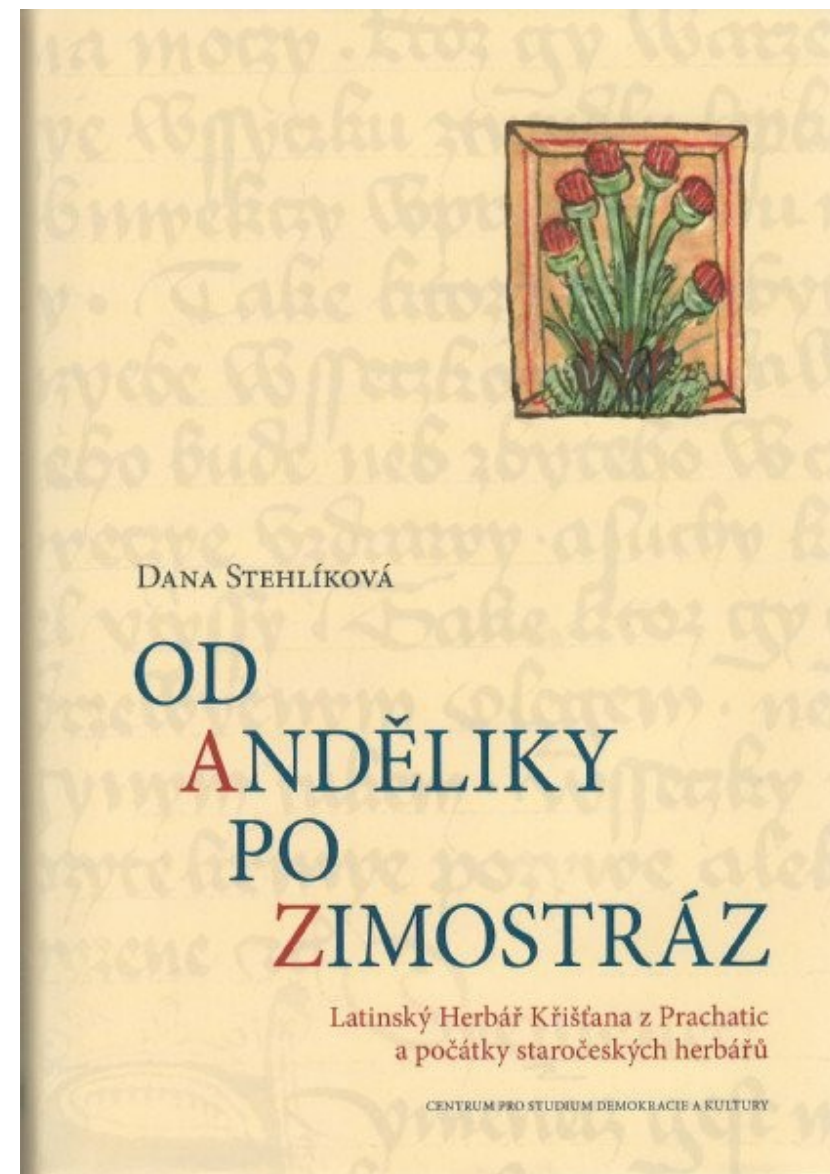
Když by nos byl přeťat.

Vezmi *byliny* /jejich výčet/ a ty vař u vieně dobrém bielém anebo v pivě, a lépeť jest, jsúliť ty byliny suché. Pakliť sú čerstvé, tehda je rozetři **s pivem** a daj raněnému třikrát přes den ...

Doc. Mgr. Dana Stehlíková, Ph.D. (nar. 1975); pracovnice Ústavu klasických studií FF MU.

Zaměřuje se zvláště na:

- středověké encyklopedie;
- středověké herbáře;
- problematiku latinského Herbáře Křišťana z Prachatic.
- První část knihy předkládá poslední poznatky o latinském Herbáři pražského mistra **Křišťana z Prachatic († 1439)**, jeho hlavních pramenech a vztahu mezi oběma dochovanými redakcemi. Druhá část knihy se zaměřuje na tzv. druhý život tohoto Herbáře ve staročeské literatuře 15. až 17. století.
- Ukázky z publikace *Od andělky po zimostráz* vzhledem k tematice piva: -
- *Shodná tematika v porovnání s předchozí knihou se dá očekávat u rad týkajících se moru: v době moru nechodit do společných prostor jako jsou lázně; případně si vzít z „apateky“ lék „dryák“ rozpuštěný ve víně či pivě: s. 36!*



ZÍBRT, ČENĚK (1864–1932): *PIVO V PÍSNÍCH LIDOVÝCH A ZNÁRODNĚLÝCH*

PRAHA: OT. ZACHAR, 1909

MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA V BRNĚ, SIGNATURA: 2-0037.819

PŘÍLOHA ČASOPISU „SLÁDEK“, ROČ. 3

UKÁZKA NAPŘ. S. 12. [HTTPS://WWW.DIGITALNIKNIHOVNA.CZ/MZK/VIEW/UIID:B2ABE8D0-36B5-11E6-AE84-005056827E51?PAGE=UUID:07D26170-3861-11E6-A5C5-005056827E51](https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:b2abe8d0-36b5-11e6-ae84-005056827e51?page=uuid:07d26170-3861-11e6-a5c5-005056827e51)

- *Dějiny hry šachové v Čechách od dob nejstarších až po náš věk: studie kulturně-historická.* Praha: Č. Zíbrt, 1888. [Dostupné online](#)
- *Pivo v písních lidových a znárodnělých.* Praha: Otakar Zachar, 1909. [Dostupné online.](#)
- *Řády a práva starodávných pijanských cechů a družstev kratochvilných v zemích českých,* 1910. [Dostupné online.](#)
- *Sladovnické obyčeje, zábavy, slavnosti a pověry v nákladnických domech a pivovárech českých,* 1910. [Dostupné online.](#)
- *Toč se a vrč, kolovrátku...: obrázky z přástek bývalých.* Praha : F. Šimáček, 1909.

<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:b2abe8d0-36b5-11e6-ae84-005056827e51?page=uuid:07d26170-3861-11e6-a5c5-005056827e51>

Zíbrt, 1909, s. 12.

PIVO

Nápěv 24:

Píme pivo pomaloučku,
dokud teče ze soudečku.
Píme pivo, píme je,
šenkýřka nám naleje.

Třebas já byl otrhánek,
jenom když mám piva žbánek.
Pivo, pivo červený,
to je moje potěšení.

/Z Klatovska; Erben, Písně, s. 404/

+ pozn. **K. J. Erben připravil k vydání** tři svazky *Písní národních v Čechách* (1842–1845), jejich přepracované a rozšířené vydání vyšlo roku 1864 s titulem *Prostonárodní české písně a říkadla*.

ZÁVĚRY

- Potvrzení vyšší frekvence tematizace piva oproti vínu;
- tematizace piva se nachází zpravidla v literatuře tzv. nižšího stylu, anonymních textech tzv. pijanské lyriky a textech satirického zaměření, zčásti s mizogynskými konkretizacemi (ilustruje jak Minárikova edice textů rukopisných sborníků slovenského prostředí; tak z českého prostředí především Kolárovy „frantovské“ edice);
- z hlediska zdravotnědného (jako lék proti různým neduhům, např. nechutenství a kašli) je tematika uchopena jak ve staročeských herbářích, tak (s herbáři souvisejícími) především v textech s lékařskou tematikou.

Zdůrazněná je prospěšnost nemírného pití.



**DĚKUJI VÁM ZA
POZORNOST** |